

70. obljetnica smrti svjetske operne dive Milke Trnine

Hrvatski slavu

Napisala: **Nada Premrl**
Foto: **MGZ**

Sedamdeset godina od smrti jedne od najvećih opernih umjetnica svih vremena navršilo se 18. svibnja – Milka Trnina ostala je zvijezda koja je pronosila hrvatsko ime diljem svijeta. Iako je prošlo 105 godina otkako se povukla sa scene, njeno je ime još uvijek prisutno u svijetu glazbene umjetnosti. U sjećanju Zagrepečana ostala je velika primadona, dramska sopranistica i nenadmašna vagnerijanka. Zagreb je bio grad u kojem je najduže živjela i koji je nadasve voljela, iako je na njegovim pozornicama bila uvijek istaknuta samo kao gost. Zagrebu se ponovno vratila nakon što je, zbog neuspjela liječenja upale ličnog živca, morala zauvijek napustiti pjevanje u naponu karijere, sa samo 43 godine.

Milka Katarina Trnina, kći mlinara Tone i Franjice, rođena je 19. prosinca 1863. u Dolnjem Sipu, mlinarskom otociću na rijeci Česmi kraj Vezišća u današnjoj općini Križ, u srcu Moslavine. Sa šest godina ostala je bez oca, pa je majka dovodi u Zagreb svome bratu. Odgojena je u Zagrebu u građanskoj obitelji ujaka Janka Jurkovića, književnika i Vladina savjetnika, i njegove žene Laure koja će odigrati jednu od najvažnijih uloga u Milkinu djetinjstvu i kasnijem životu. Ta vrlo obrazovana žena zavoljela je Milku te je kasnije bila njena vjerna pratilja i pomajka. Tetica, kako ju je Milka od milja nazivala, brižno je pratila Trninu na svim njenim putovanjima i brinula se, uz ostalo, za njene raskošne kostime.

U kući Jurkovićevih Milka je stekla društvenu rutinu i svjetski odgoj. Nakon

školovanja u Zagrebu kod sestara milosrdnica i na Višoj djevojačkoj školi, počela se obučavati u pjevanju kod Ide Wimberger, u privatnoj školi pjevanja u Nikolićevoj 14. Godine 1880. uputila se u Beč na studij opernog pjevanja na Konzervatoriju, kod tada najboljeg pjevačkog pedagoga Josepha Gänsbachera. Završivši bečki Konzervatorij kao najbolja učenica, nagrađena je zlatnom medaljom i diplomom. Kari-

— —
**Karijeru je započela
u starom kazalištu na
Markovu trgu, nastupivši
11. travnja 1882. kao
Amelija u Krabuljnom
plesu**
— —

jeru je započela u Zagrebu, u starom kazalištu na Markovu trgu, nastupivši 11. travnja 1882. kao Amelija u Verdijevu *Krabuljnom plesu* (*Un ballo in maschera*), pod dirigentskom palicom tadašnjeg ravnatelja opere, Ivana pl. Zajca.

Rasplamsana Terninina strast

U Zagrebu tada nije bilo mogućnosti za njen stalni angažman, pa je krenula stjecati iskustvo i slavu u inozemstvu: u Leipzig, Graz, Bremen, München, Bayreuth, Boston, London, New York itd.

Milka Trnina pojavila se na svjetskom opernom obzorju potkraj 19. stoljeća, u doba trijumfa te umjetnosti. Bilo je to vrijeme velikih primadona, od nezabo-

ravne Adeline Patti, Lilli Lehmann ili Katarine Klafski do Lillian Nordice ili legendarne Nellie Melbe. Trnina je radila s najvećim svjetskim dirigentima, a njeni pjevački partneri ostali su, jednako kao i ona, upisani u sve enciklopedije kazališne umjetnosti.

Družila se s eminentnim ljudima iz elitnih krugova: književnicima, skladateljima, dirigentima i brojnim značajnim pjevačima. Družila se i sa slavnim znanstvenikom Nikolom Teslom koji je volio glazbu i imao svoju stalnu ložu u Operi. Trnina je bila u krugu ljudi koji su posjećivali Teslin laboratorij na Manhattanu u Petoj aveniji i pratili njegove eksperimente. Teslin prijatelj, američki pjesnik Robert Underwood Johnson, u svojim sjećanjima navodi da je jednom bio kod Tesle u društvu Marka Twaina, a drugom zgodom bili su nazočni poznati Kneisslov kvartet, bostonski dirigent simfonijskog orkestra Wilhelm Gericke i *"Madame Ternina, the great prima donna"*.

Tminu su kritičari stavljali u najviši rang, uspoređujući njezine glumačke sposobnosti s Eleonorom Duse. Zanimljiv članak objavio je *Broadway Magazine*¹ u kojem uspoređuje ljepotu i genijalnost najpoznatijih desetak dama iz svijeta pozornice; pisac slobodno razmišlja o ružnim i šarmantnim ženama, ali i o genijalnim ženama koje svojim talentom i snagom moći pobjeđuju i one najljepše: *"Eleonora Duse vodi nas uistinu toj srodnoj duši lirske pozornice, Milki Ternini, čije su interpretacije velikih vagnerijskih drama bile otkriće do sada nepoznato*

¹ *Broadway Magazine*, Beauty vs. Genius on the Stage, 15. studenoga 1903. Dvije stranice iz tog časopisa čuvaju se u Trnininoj ostavštini u Hrvatskom državnom arhivu.

Moji kostimi su dio mene same, nešto što od moje umjetnosti ostaje zamnom dovijeka. Oni su ostvarenje mojih shvaćanja raznih partija i lica, oni su mise-en-scene moje uloge, ostvarenje mojih osjećanja...

običnim opernim poklonicima. Nisu mi drage usporedbe, ali donekle je zanimljivo zamijetiti razliku u nadmoći interpretacije nad neuglednom njemačkom Fräulein (misli na Trninu), olovne boje lica, usnulog pogleda, krutog lica i ukočenog stava, ili trijumfalne interpretacije naše lijepe, kraljevske Emme Eames (američka sopranistica, koja je tada već bila popularna u njujorškom Metropolitanu i Covent Gardenu u Londonu). Emma Eames je uistinu jedna od najljepših žena danas; osim toga obdarena je talentom veličanstvena glasa i natprosječne inteligencije. No, Emmi Eames nedostaje ona presudna bitna iskra koja rasplamsava Ternininu dušu u neodoljivu strast."

U srpnju 1889. Trnina je prvi put nastupila u Münchenu kao Valentina u *Hugenotima*, Amelija u *Krabuljnom plesu* i Elisabeth u *Tannhäuseru* i oduševila publiku, pa je brzo potpisala stalni angažman u Dvorskoj operi u Münchenu. Iste godine bavarski princ imenovao ju je *kraljevskom bavorskom komornom pjevačicom*. Ubrzo je postala najbolja živuća interpretatorica Wagnerovih heroína, kako je zabilježila Münchenska kritika.

Dijamanti od ruskoga cara

Deset godina provedenih u Münchenu uvristilo je Trninu u vrh svjetske operne umjetnosti. Pjevala je u operama raznih autora, ali njezine interpretacije Wagnerovih likova izazivale su najveće oduševljenje. Kritičari su redom hvalili izvanrednu toplinu njezina glasa, znala je povezati šarm, inteligenciju i glumu. Časopis Prosvjeta prenosi 1893. Münchensku kritiku koja priznaje kako je ona sada *načoblja živuća interpretkinja heroičkih Wagnerovih opera*. ▶

Milka Trnina kao
Amelija u Verdijevu
Krabuljnom plesu
debitirala je u
Zagrebačkom kazalištu
na Markovu trgu, 11.
travnja 1882.,
foto G. Varga,
MGZ fot. 27074

M. Trnina s briljantnim brošem, dar ruskog cara Nikolaja II. München, 1902. *Atelier Elvira*, MGZ fot. 27092

Milka Trnina kao Leonora u Beethovenovoj operi *Fidelio*, München, 1900. MGZ fot. 38835

Milka Trnina kao Izolda u Wagnerovoj operi *Tristan und Isolde*, New York, foto: Aime Dupont, MGZ fot. 27101

U lipnju 1896. nastupila je u Moskvi na koncertu pred ruskim kraljevskim parom, prigodom krunidbe cara Nikolaja II. Po caričinoj želji, Trnina je pjevala Izoldinu ljubavnu smrt, jednu od najljepših arija, iz Wagnerove opere *Tristan und Isolde*. Kao nagradu dobila je od cara veliki dijamantni broš, ukrašen rubinima, koji se čuva u Muzeju za umjetnost i obrt, a od carice briljantnu narukvicu.

U vrijeme angažmana u Münchenu, Trnina je u siječnju 1896. krenula prvi put na gostovanje u Ameriku. Nastupala je u Bostonu, Philadelphiji, Baltimoreu i New Yorku.

Milka Trnina - *hrvatski slavuj*, kako su je tada Zagrepčani prozvali - stigla je u Zagreb 1. ožujka 1898. i već na kolodvoru upriličen joj je svečani doček. Nekoliko stotina ljudi, uz burno klicanje, pratilo je kočiju do Grand hotela u Ilici 44, gdje je odsjela. Tijekom ožujka gostovala je osam puta. Oduševljavala je Zagrepčane u različitim ulogama - kao Elisabeth u Wagnerovu *Tannhäuseru*, Leonora u jedinoj Beethovenovoj operi *Fidelio* ili kao Leonora u *Trubaduru*, nastupila je i kao Aida u istoimenoj Verdijevoj operi. Dočekana je velikim počastima i ovacijama, nadarena srebrnim lovor-vijenjima, počasnim pjesmama, ali i diplomom Hrvatskog zemaljskog kazališta koje ju je imenovalo počasnim članom. Predstave

su najčešće bile u dobrotvornu svrhu, pa je u znak zahvale već tada jedan od najljepših slapova na Plitvičkim jezerima prozvan Slap Milke Trninae.

Nakon Zagreba, krenula je u osvajanje londonske publike: 3. lipnja 1898. nastupila je prvi put u Royal Opera House na Covent Gardenu i od tada je redovito nastupala u Londonu do 1906.; imala je 56 nastupa. Debitirala je kao Izolda u

---

— ∞ —

Bavarski princ imenovao ju je 1889. kraljevskom bavarskom komornom pjevačicom

---

— ∞ —

Wagnerovu *Tristan und Isolde*, a Tristana je pjevao poznati i slavljani tenor Jean de Reszke. Oduševila je londonsku publiku, skandiralo se njezino ime. Nezaboravne su ostale njezine uloge Leonore u Beethovenovu *Fidelio*, Brünnhilde i Sieglinde u Wagnerovu *Prstenu*, ali i Else i Ortrud u Wagnerovu *Lohengrinu*.

Po snazi dramskog izraza uspoređivali su je s najvećim tragedkinjama onog doba - Eleonorom Duse i Sarah Bernhardt,

a po ljepoti pjevačkog umijeća s najvećim i najslavnijim pjevačicama svih vremena. Poznati britanski glazbeni kritičar Herman Klein u monografiji o najvećim opernim pjevačicama svijeta posebno poglavlje posvećuje Milki Trnini. Posebice ističe njenu Izoldu (*Tristan und Isolde*) kao "najizvorniju u koncepciji, najzbudljiviju i najdirljiviju u svojim ženskim značajkama, najjaču u psihološkoj snazi... Ukratko, bila je posve drukčija od svojih suvremenica, a ipak ravna najboljima među njima u glumačkoj veličanstvenosti, dok je većinu nadmašila u potpunoj čistoći glazbenog čara".

Oduševljeni Puccini

U povijest glazbene umjetnosti ušla je kao prva uistinu velika interpretkinja opernog lika, Puccinijeve Tosce. Bila je prva londonska Tosca, a na premijeri 12. srpnja 1900. skladatelj Giacomo Puccini bio je oduševljen Trnininom interpretacijom, potvrdi to poslije i izjavom: "Nijedna se Tosca nikada nije približila Trnininoj". Puccini se na generalnoj probi oduševio i njenim crnim, dostojanstvenim, svilenim kostimom koji je, ukrašen poludragim tirkiznim kamenjem i zlatovezom, postao prototip za kostim Tosce. Svi su ti kostimi izazvali divljenje stručnjaka i publike u Royal Opera House u Londonu 2006., kad je Muzej grada Za-

greba, o stotoj obljetnici Trninina zadnjeg nastupa na daskama Kraljevske opere Covent Gardena, priredio izložbu u toj opernoj kući s tradicijom iz 1732. U hodnici ma londonske Kraljevske opere bilo je izloženo više od 150 predmeta, a izložbu je pratio sadržajno bogat i reprezentativan katalog na engleskom i hrvatskom jeziku.

Milka Trnina kao Tosca, London 1900. MGZ fot. 27098

Kostim M. Trnina za ulogu Tosce izraden u kazališnoj radionici Kraljevske opere u Londonu 1900., MGZ 7078

Program za premijeru La Tosca u Londonu 12. srpnja 1900.

U Muzeju grada Zagreba, gdje se čuva najveći dio Trninine ostavštine, posebno mjesto u stalnom postavu zauzima fotografija Giacomina Puccinija s posvetom koja u prijevodu glasi: *"Istaknutoj umjetnici gospodici Ternina, idealnoj Tosci Londona sa zahvalnom dušom i s velikim divljenjem pruža Giacomo Puccini, London 13. srpnja 1900."*

Uz druge memorabilije, ističu se i fotografije s posvetama punim poštovanja i divljenja, s potpisima Enrica Carusa, Mascagnija, Leoncavalla, Lilli Lehmann, Jana Kubelika i drugih. Posebno su zanimljive fotografije umjetnice u različitim ulogama, najčešće snimljene u Münchenskom dvorskom atelijeru *Elvira*, u kojem su se okupljali i fotografirali poznati umjetnici, književnici, glumci i članovi bavarske kraljevske obitelji. Trninu u londonskim kostimima, u kojima je nastupala i u Americi, snimao je belgijski kipar Aimé Dupont koji je potkraj 19. stoljeća postao i prvi službeni fotograf Metropolitana.

Nažalost, glas Milke Trnina nije ostao zabilježen, na jedinog pročišćenoj prešnimci s valjka, koju je snimio između 1901. i 1903. Lionel Mapleson, može se čuti samo malo glasniji krik iz posljednjeg čina *Tosce*. Gramofonske kompanije željele su snimiti Trninino pjevanje, no ona nije na to pristala. Znala je da bi snimke koje nije odobrila završile na tržištu, a tehnika snimanja bila je ▶

► tada još nedorečena, posebice kad je riječ o sopranu.

Okosnicu Trninine zbirke u Muzeju grada Zagreba čine raskošni i osebniji kostimi koje je dizajnirao britanski slikar i dizajner kostima Percy Anderson (1850.-1928.), a izradeni su 1900. u teatarskim radionicama Covent Gardena, tijekom Trninina drugog gostovanja u Londonu. U zbirci MGZ-a čuva se i tridesetak akvareliranih crteža, nacрта za kostime, koji govore o bogatstvu imaginacije kostimografa Andersona, koji je aktivno surađivao s Milkom Trninom. Ona je veliku važnost pridavala kostimu, smatrajući da se u njemu, uz ostalo, mora i *savršeno kreirati, stupati, okretati, padati, ustajati* a da ništa ne ometa glavnu akciju jer kostimi također djeluju na gledatelja i stvaraju cjelokupni dojam predstave.

Uz veliku pjevačku i glumačku snagu interpretacije, važan je za Trninu bio cjelokupan dojam predstave. Često je mijeњala kostime; u Münchenu su bili posebje drugačiji nego u Londonu ili New Yorku. Prigodom darivanja kostima gradu Zagrebu 1925., kazala je: *"Moji kostimi su dio mene same, nešto što od moje umjetnosti ostaje zamnom dovijeka. Ja volim svoje kostime, bavila sam se njima mnogo, zamišljala ih, surađivala kod njihovih kreacija, oni su ostvarenje mojih shvaćanja raznih partija i lica, oni su mise-en-scene*

Nacrt za kostim M. Trnine za ulogu Tosce, Anderson Percy, 1900. MGZ 667/1

moje uloge, ostvarenje mojih osjećanja – zato ih ostavljam za unučad poznu...".

U Muzeju grada Zagreba čuvaju se četiri njena najljepša kostima: iz uloga Tosce, Elisabete u *Tannhäuseru* i Izolde u *Tristanu i Izoldi*, kojima je nakon konzervatorsko-restauratorskog zahvata vraćen izvorni sjaj.

U Londonu 1898. gledala je Trninu Cosima Wagner, udovica velikog skladatelja. Oduševljena njenom interpretacijom Wagnerovih junakinja, pozvala ju je u Bayreuth da pjeva Kundry u *Parsifalu*.

Milka Trnina otpjevala je u srpnju i kolovozu 1898. pet puta *demonsku* Kundry i nakon velikog uspjeha u Bayreuthu krenula ponovno u Ameriku.

U siječnju 1900. počela je nastupati u Metropolitan Opera House, prvi put nastupila je u ulozi Elizabete u *Tannhäuseru*, pjevala je zatim Brünnhildu i Sieglindu, bila je na vrhuncu slave. S Enricom Carusom, kojem je to bio prvi nastup u *Tosci* u Metropolitanu, 2. prosinca 1903. pjevala je Toscu. Trnina je bila oduševljena njegovim glasom. Na Badnjak 1903. trijumfalno je u Metu izveden *Parsifal*, Trnina je bila prva Kundry izvan Bayreutha. Wagnerova udovica pokušala je spriječiti tu izvedbu jer je smatrala da se *svećani posvetni prikaz*, koji je suprug namijenio samo njoj (*Für Dich*), može izvoditi isključivo u Bayreuthu, kazalištu napravljenom za nju.

Oproštaj s pozornicom

Milka Trnina nastupila je u glasovitoj opernoj kući Metropolitan u New Yorku čak 79 puta. Prema kronologiji Trnininih nastupa, koju je u katalogu² londonske izložbe objavio dr. Ivan Mirnik, ostvarila je 65 uloga i otprilike 1200 nastupa.

² *Milka Trnina and the Royal Opera House, urednica Nada Premerl, Muzej grada Zagreba, Zagreb, 2006. Ivan Mirnik, Cronology of appearances, str. 117 – 148.*

M. Trnina kao Elisabeth u Wagnerovoj operi *Tannhäuser*, München, 1894. foto: Atelier Elvira, MGZ 19310

M. Trnina kao Brünnhilde u Wagnerovoj operi *Die Walküre*, München, 1891. MGZ fot. 19210

M. Trnina kao Brünnhilde u Wagnerovu *Götterdämmerung*, München, 1900. Atelier Elvira MGZ fot. 27 103

Posljednji put nastupila je
u Londonu u Royal Opera
House 28. svibnja 1906.
kao Elizabeta u
Wagnerovu *Tannhäuseru*.
S Münchenskom Dvorskom
operom oprostila se u
kolovozu 1906.

Na vrhuncu slave, 1906. Milka Trnina prekinula je karijeru zbog upale ličnog živca. Posljednji put nastupila je u Londonu u Royal Opera House 28. svibnja 1906. kao Elizabeta u Wagnerovu *Tannhäuseru*. S Münchenskom Dvorskom operom oprostila se u kolovozu 1906.

Tugu za kazališnim daskama koje život znače nastojala je prevladati, kupivši vilu s velikim posjedom u Berchtesgaden. Nekoliko je mjeseci obnavljala i projektirala kuću, živjela s radnicima i obrtnicima u Berchtesgaden, uređivala zdanje i posjed, nastojeći što manje intervenirati i mijenjati staru alpsku vilu. U želji da uredi vrt s vlastitim povrćem i voćnjakom, zasađi što više cvijeća, a željela je čak i mljeko iz vlastite staje, imala je doista mnogo posla. Trebalo je pronaći biljne vrste koje su bile udomaćene u tom kraju. Naručivala je kataloge iz Njemačke, Austrije, Nizozemske i Engleske. Posla je bilo mnogo, a fizički zamor bio je najbolji sedativ.³

Prvi gost u vili bio je njen bečki učitelj Joseph Gänsbacher koji je sa sestrom uživao gostoprimstvo desetak dana. U pismu zahvale, nakon dana provedenih u prekrasnom pejzažu, komentirao je: "A kuća srdačno prijazna i prozori ljepote puni! Pa kako je sve udobno, kako opremljeno stvarima koje su i lijepe i ugodne, stvarajući divnu lagodnost! Kakva je izuzetna kombinacija talenta, marljivosti, energije i spretnosti bila potrebna... Boljelo nas je jedino to što nismo mogli čuti posvetno pjevanje svećenice toga divnoga hrama..." Gänsbacher, a i mnogi drugi prijatelji, još uvijek su se nadali da će Trnina ipak ponovno propjevati.⁴

Vrlo brzo nije više imala smisla i radosti za posjed u Berchtesgaden, pa ga je prodala i odlučila živjeti u Zagrebu. Čeznula je za domovinom i rodnim krajem.

Trnina kao Brünnhilde u
Wagnerovu *Siegfriedu*,
MGZ 27079

Godine 1913. preselila se u Zagreb. Unajmila je veliki stan u središtu grada, u Jurišićevoj ulici 4, u kojem je mogla urediti svoj životni prostor vrijednim namještajem iz Berchtesgadena⁵. Ostala je povezana sa svijetom, s kazalištem u Münchenu, Bayreuthu i dragim prijateljima, kako se izrazila u pismu upućenom Lilli Lehmann uoči odlaska iz Njemačke. Pozvala je veliku njemačku primadonu u Zagreb "da se uvjeri kako nismo baš Azija kao što o nama govore oni koji nas ne poznaju... Radosno bi Vas pozdravila kao jednu od najdražih između svih koji su nam dragi".

Novi dom Milke Trnina u Zagrebu ubrzo je postao stjecište kulturne elite grada, priređivala je glazbene večeri i domjenke. Veselje je kratko potrajalo jer je već potkraj ljeta 1914. buknuo Prvi svjetski rat. Zagreb, iako udaljen od bojišnice, prihvaćao je mnoge ranjenike, a oskudica u hrani i lijekovima postajala je sve veća. Trnina je ubrzo pristupila dobrotvornim organizacijama koje su surađivale s Crvenim križem, kako bi pomogla ranjenicima koji su s raznih bojišnica stizali u zagrebačke bolnice. Nahranila je brojne gladne, svojom pomoći ogrijala beskućnike. Osim to-

ga, pomagala je studentima i sudjelovala u radu Muzičke akademije.

U Zagrebu je svoje znanje i moć ne-sebično prenosila na mladu Zinku Kunc koju je naučila kako treba postavljati glas i kako interpretirati njemački *Lied*. Tri godine ju je podučavala, vjerujući u njenu sjajnu budućnost.

Godine 1929. preselila se na tihi Gornji grad u kojem je provela djetinjstvo, u kuću u Demetrovoj 5, koja je orijentirana na park Tuškanac. Svakodnevno je šetala po parku i uživala u prirodi. Umrla je u Zagrebu 18. svibnja 1941.

Američki i engleski glazbeni kritičari prepoznali su Trnininu pjevačku veličinu i isticali njezinu glumu. U njezinom glazbeno-scenskom izričaju kritičari su otkrivali novost i zrelost u koncepciji interpretacije. Bila je jedna od najboljih interpretkinja složenih Wagnerovih likova, prva i najbolja Tosca Londona i Metropolitan.

Njeno ime i danas živi u Hrvatskoj, obilježeno Slapom Milke Trnina u slivu Plitvičkih jezera i u godišnjoj nagradi "Milka Trnina" Hrvatskog društva glazbenih umjetnika, koja se dodjeljuje za najbolja interpretacijska postignuća na području klasične glazbe. Njezinim su imenom nazvane i ulice u desetak hrvatskih gradova te vokalni ansambl iz Ivanić Grada. Ime slavne primadone nosi osnovna škola u Križu i glazbena škola u Ivanić Gradu.

Udruga poklonika Milke Trnina i općina Križ pripremaju sveobuhvatnu monografiju, a Muzej grada Zagreba monografiku izložbu o njenom liku i djelu, koju će otvoriti o 150. obljetnici njena rođenja. ●

³ Mato Grković, Milka Trnina, *Znanje Zagreb*, 1966. str. 439

⁴ isto kao bilj. 3, str. 340

⁵ Namještaj niene radne sofe (crno politirano drvo i inkrustacije sa sedefom) čuva se u Muzeju grada Zagreba, a vrijedan japanski namještaj, koji je dobila na dar od bostonskog prijatelja Williama Sturgis Bigelowa, darovala je još za života Etnografskomu muzeju u Zagrebu.